

Anna Vagale un viņas darbs filoloģijā¹

Anna Vagale (1912–2006) ir labi pazīstama Krāslavas puses latviešu valodas un literatūras skolotāja; bijusi skolu inspektore, mācību metodiķe, savulaik pagodināta ar nosaukumu „Teicamnieks tautas izglītības darbā”. Dialektoloģijas un toponīmikas materiālu vācēja, novadpētniece. Zināma arī kā publiciste, palaikam publicējās vietējās avīzēs. Mazāk zināms ir Annas Vagales veikums latviešu dialektoloģijā, kaut patiesībā viņa būtu piepulcējama tām skolotājām, kuru dzimtās puses izlokšņu apraksti publicēšanu piedzīvojuši ātrāk — kā Lida Krautmane-Lohmatkina (Pope un kaimiņizloksnes), Sofija Dravniece (Dundaga), Marta Strautiņa (Mārciena) u. c.

Skolotāja Anna Vagale dzīves laikā diemžēl nepiedzīvo savu materiālu publicēšanu kādā atsevišķā izdevumā, kaut viņas vākumi nav zuduši: ģimnāzistes iesūtījumi glabājas Folkloras krātuvē, studiju laika darbi — LU Latviešu valodas institūtā un Humanitāro zinātņu fakultātes Baltu valodniecības katedrā. Ar Krāslavas Vēstures un mākslas muzeja darbinieku gādību 2019. gadā iznākusi grāmata „Nu sakneitis lozda zīd: Annys Vagalīs folklorys i etnografiskūs materialu vuokums Kruoslovys apļeicīnē“ (atb. red. L. Leikuma). Šai izdevumā ietverts: a) folkloras vākums no Mateļiem (Krāslavas pag.), Aulejas un Skaistas; b) etnogrāfiskie materiāli un vietvārdu skaidrojumi no dzimtajiem Mateļiem un apkaimes; c) ap 1000 vienību plašs apvidvārdu apkopojums ar komentāriem. Beidzamajā nodaļā integrēti padaudzi A. Vagales kursadarba „Aulejas apvidus leksika (dzīvojamās un saimniecības ēkas un to iekārtas)“ (1956) šķirkļi.

Līdz šim nebija aktualizēta A. Vagales darbošanās valodniecībā 30. gados, kaut viņas savāktie izlokšņu materiāli bagātīgi pārstāvēti J. Endzelīna un E. Hauzenbergas darbā „Papildinājumi un labojumi K. Mūlenbacha

¹ Aprakstā izmantoti Krāslavas Vēstures un mākslas muzeja materiāli.

Latviešu valodas vārdnīcai“ (I sēj. 1934–1938; II sēj. 1946). Piemēram: (pieraksts vienkāršots) *dibas, glumtas, ieprāva, izdilas, izēdas, izkasinis, nuovālis, pārsmeldze* u. c.). Annas Vagales vārda pieminējuma ne vārdnīcā, ne tās papildsējumos nav, tomēr uzmanību saistīja EH fiksētā īpatnējā leksika no Aulejas ar marķējumu †, kas nozīmē, ka attiecīga vārda vai tā nozīmes ME pamatsējumos vēl nav. Materiālu pierakstītājas autorību precizēt ļāvis pieminētais kursdarbs („par IV kursu“), kurā A. Vagale raksta, ka Aulejas novada leksiku, kas ietverta EH, vākusi no 1933. līdz 1935. gadam un tā glabājas ZA Latviešu valodas un literatūras institūtā. Dienžēl grāmatas „Nu sakneitis lozda zīd“ izstrādes laikā vēl nebija aktualizēts otrs A. Vagales kursdarbs („par V kursu“) — „Aulejas apvidus leksika (apģērbs un rota)“ (1956), kurā tāpat netrūkst EH ietvertu apvidvārdu (sk. *buturis, graids, graidāt, veldine, veldinēt* u. c.).

Ceļš līdz filologa diplomam Annai Vagalei sanācis ilgs — ceturtdaļgadsimta garumā, bet arī zināšanas 1957. gadā ir citas, salīdzinot ar gaitas sākumu 1931. gadā. Diplomdarbā aul(ej)iešu runas dotumus autore salīdzina ar ziņām no dzimtā Krāslavas pagasta un tuvējās Skaistas, tas darba vērtību ceļ. Viņai ir savs ieskats par izlokšņu fonētisko pierakstu, un tas netiek apstrīdēts². Laika garam atbilstoši skolotāja spriež par dialekta un literārās valodas attieksmēm, un labi vien ir, ka nav realizējusies kursdarbā paustā apņemšanās savākt materiālu papildināt „ar mūsdienu leksikas piemēriem“, kā vērtība etnogrāfijai, domājams, būtu daudz mazāka. Diplomdarbs saņem vērtējumu „teicami“ un ieteikumu darbu turpināt, uzrakstot arī par Aulejas izlokšnes morfoloģiju un sintaksi. Cildinoši ir recenzentes Alīses Lauas vārdi: „Darbs no sākuma līdz galam runā par ļoti nopietnu valodniecības darbinieci.“ Ar A. Vagales diplomdarba publikāciju „BF“ arhīva materiālos tālaika vērtētāju ieteikums uzrakstīto daļu publicēt nu būtu realizējies, un tas ir labs pienesums baltu filoloģijai.

1962. gadā Anna Vagale piedalās plašā valodnieku ekspedīcijā³, kājām izstaigājama (daļu teritorijas kopā ar kolēgu Janīnu Gekišu) tagadējos Skaistas un Kalniešu pagastus un pierakstīdama vietu vārdus, nostāstus, citu pētniecībai noderīgu materiālu. LU Latviešu valodas institūta Onomastikas

² Tā, piemēram, plata palatālā *e* un *ē* atspoguļošanai A. Vagale izmanto *ā* un *ā̄*, bet to priekšā kā mikstinājuma zīmi lieto *ĭ*. BF publikācija autores pieraksta veids ir paturēts.

³ Sekmīga valodnieku ekspedīcija, *Rīgas Balss*, Nr. 237 (06.10.1962), 6. lpp.; Valodnieku ekspedīcija Latgalē, *Dzimtenes Balss*, Nr. 81 (08.10.1962), 4. lpp.

nodaļas vietvārdu kartotēkā atrodas aptuveni tūkstotis A. Vagales pierakstītu vietvārdu kartišu, kā dotumi pakāpeniski iedzīvojas lielajā „Latvijas vietvārdu vārdnīcā“. Šai pat gadā sagatavojusi ziņas par Skaistas izloksni⁴ topošajam latviešu valodas dialektu atlantam atbilstoši „Latviešu valodas dialektoloģijas atlanta materiālu vākšanas programai“ (1954).

Ar šo Annas Vagales aktīvā darbība valodniecības jomā beidzas un turpmākie gadi aizrit pedagoģijā. Tomēr skolotāja vienmēr ir bijusi atsaucīga līdzīga darba veicējiem — sarakstījusies ar ģeogrāfi Rutu Avotiņu, palīdzējusi Otilijai Kovaļevskai krievisko padomju armijas topogrāfisko karšu nosaukumu precizēšanā un konsultējusi viņu „Krāslavas rajona ģeogrāfisko nosaukumu vārdnīcā“ (1997) izstrādes gaitā. 80. gados disertācijas „Darbības vārds Krāslavas, Aulejas, Skaistas un Izvaltas izloksnē“ tapšanas laikā skolotājas lietpratīgās piezīmes ar pateicību pieņēmusi Lidija Leikuma.

Anna Vagale ir dzimusi 1912. gada 20. aprīlī Krāslavas puses Kombuļu pagasta Mateļos zemnieku Antona un Aneļas Vagaļu saimē. Priekšā ir vecākā māsa Staņislava, vēlāk piedzimst brālis Boļeslavs. 20. gs. 20. gadu zemes reformas laikā Vagaļi pārceļas uz t. s. Ostravas viensētu (*kutari*), kur saimniekot var racionālāk. Vecāku materiālā rocība nav liela, bet viņi ir dziļi ieinteresēti bērnu izglītošanā un atbalsta tos, cik spēj.

Annas skolas gaitas sākas Solimu 4-klasīgajā, turpinās Kombuļu 6-klasīgajā pamatskolā, pēc tās — no 1927. līdz 1931. gadam — Valsts Krāslavas vidusskolā (ar 1930. gadu ģimnāzija). Abas ar māsu iesaistās folkloras vākšanā, pieraksta to no Mateļu ļaudīm un nodod Folkloras krātuvei⁵. Rudenī pēc ģimnāzijas Anna Vagale iestājas Latvijas Universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultātes Baltu valodu nodaļā, kur mācās ar pārtraukumiem līdz 1938. (pēc citiem dokumentiem — līdz 1940. vai 1941.) gadam, bet augstskolu vēl nebeidz (1939. gada februārī piedzimst meita Dina). Maizi un līdzekļus studijām pelna visādos darbos: kā pagaidu darbiniece („inteliģentā bezdarbiniece“) dažus mēnešus nostrādā Latvijas Valsts arhīvā, ilgāk, ar pārtraukumiem, — Folkloras krātuvē (1931–1934), ir brīva līguma darbiniece Tautas labklājības ministrijā (1934–1940 februārim), varu maiņas

⁴ A. Vagales apkopojums „Bijušā Skaistas pagasta teritorijā vāktie izloksnes materiāli. 1962. g.“ glabājas LVI Valodas vēstures un dialektoloģijas nodaļā, diemžēl ar nekorekti pierakstītu vācējas uzvārdu („Vagule“), kā arī nodrukāts „Latviešu valodas dialektu atlantā. Leksika“ (1999, 289. lpp.).

⁵ sk. <http://garamantas.lv/lv/file/785112>

laikā — rēķinvede, tad grāmatvede vairākās iestādēs, līdz darbs tiek pazaudēts vispār. 1941. gada septembrī Anna Vagale (1938–1941 maijam vīra uzvārdā Dzalba) atgriežas tēva mājās.

1941. gada novembrī Anna Vagale sāk darbu Aulejas pagasta Kalvīšu pamatskolā, mazliet vēlāk un ilgāk māca Dzalbu pamatskolā. 1944. gada septembrī kļūst par Krāslavas 1. vidusskolas latviešu valodas un literatūras skolotāju, bet 1946. gada septembrī uzņemas direktores un skolotājas pienākumus Krāslavas rajona Sauleskalna t. s. augošajā vidusskolā. Līdz vidusskolai šī skola tomēr neizaug. Strādā tajā līdz 1948. gada 10. janvārim, kad no direktores pienākumiem tiek atbrīvota un iecelta par Krāslavas apriņķa Tautas izglītības nodaļas skolu inspektori, vēlāk Metodiskā kabineta vadītāju. Paralēli tam māca latviešu valodu un literatūru Krāslavas 1. (latviešu) vidusskolā, kādu laiku būdama arī mācību daļas vadītāja. Ilgus gadus vada skolas dramatisko kolektīvu, kurš ar panākumiem uzstājas Krāslavā un kaimiņos — Kombuļos, Izvaltā, Dagdā.

1951. gadā Anna Vagale atkal iestājas Latvijas Valsts universitātes Vēstures un filoloģijas fakultātes Latviešu valodas un literatūras nodaļā, studē neklātienē. Augstskolu absolvē 1957. gadā.

Pensionējusies 1970. gada augustā, A. Vagale kādu laiku (1975–1978) vēl strādā Sauleskalna 8-gadīgajā skolā. Oficiālās darba gaitas beigusi, dzīvo Krāslavā. 80. gadu izskaņā paspēj iesaistīties Atmodas laika notikumos, aktīvi piedalās Latvijas Kultūras fonda Krāslavas iniciatīvās grupas darbā, raksta vietējā presē. 1996. gadā pārceļas pie meitas uz Rīgu.

Mirusi 2006. gada 5. martā, apbedīta Kombuļu pagasta Rairu kapos.

Lidija Leikuma

Latvijas Universitātes

Humanitāro zinātņu fakultāte

Baltu valodniecības katedra

Visvalža iela 4a, LV-1050 Rīga, Latvija

lleikuma@inbox.lv